

VII.

K nejzávažnějším usnesením živnostenského výboru patří pokus o zavedení průkazu způsobilosti pro detailní živnosti obchodní. Pravíme pokus, protože máme za to, že vláda, a snad ani parlament v celku, ani zejm. panská sněmovna nepřivolí k jeho zavedení v té míře, v jaké byl výborem přijat.

Povinný průkaz způsobilosti pro živnosti obchodní v užším smyslu býval požadavkem středního kupectva již od doby, kdy zaváděn byl průkaz způsobilosti pro živnosti řemeslnické. Také obchodní a živnostenská komora pražská navrhovala již v roce 1886 — 20 hlasy českými proti 13 německým — ministerstvu obchodu zavedení obchodnického průkazu způsobilosti kromě pro velkoobchody, obchodní živnosti zpravidla ženami provozované a obchodní podniky nižšího řádu (kramářství, vetešnictví, podomnictví, švadlířství, nitařství, hokynářství atd.). A sice měl požadován býti zpravidla průkaz o řádně odbytých letech učednických a eventuelní návštěvě školy pokračovací neb odborné; tento praktický průkaz mohl však býti nahrazen absolvováním některé denní školy odborné, ženám měl i pro ostatní obchody, nežli které vůbec z průkazu měly býti vyjmuty, stačiti vesměs průkaz o návštěvě některé ženské školy obchodní.

V návrhu komory Pražské nebylo tedy řeči o nuceném zaměstnání pomocnickém, nýbrž jen o řádném vyučení a — byla-li v místě škola pokračovací — o návštěvě této školy, stanovena dosti obsáhlá — arci neurčitá — řada výjimek a zvláštní zřetel vzat z ohledů humánních k ženám obchody, ať jakékoliv, provozujícím.

Zkušenosti s průkazem řemeslnickým nebyly by se při objektivním posuzování ukazovaly pro obchodnictvo právě lákavými. Avšak obchodnictvu vtíral se průkaz řemeslnický ve vědomí s jiné strany: nyní byl přístup k nejrozšířenějším oborům malovýrobním průkazem ztížen, obchodník, jemuž se z kterékoliv příčiny v jeho oboru nedařilo, nemohl se věnovati řemeslu, které by bylo v jeho působišti snad slibnější bývalo, kdežto při svobodě obchodu vstupovali do řad jeho příslušníků všichni, kterým byla uzavřena řemesla nebo kteří potřebovali obchodu jako náhrady nebo doplňku své výrobní živnosti jim dostatečné výživy neposkytující, protože k jinému řemeslu postrádali formálního průkazu. Hmotná tíseň hnala také jiné elementy k obchodu: malé úředníky soukromé, sluhy a pod. a jejich manželky, a tak zvl. nejdrobnější obchody počtem nesmírně se rozmáhaly.

Nesvoboda a ztížení obživy v jedné veliké kategorii hospodářských povolání povzbuzovaly tedy stále ke snaze po uzavření se u ostatních, zejm. i obchodnictva.

Vláda stavěla se však důsledně odmítavě k proudům, v maloobchodnictvu pro zavedení průkazu způsobilosti v živnostech obchodních zavládnuvším. Tak zejm. vládní osnova živnostenského řádu z r. 1895 uváděla proti tomuto požadavku, že způsobilost obchodníkovou spočívá v osobní jeho obchodnické zdatnosti, v odborném a všeobecném vzdělání, v podnikavosti a solidnosti

a pod., kteréžto vlastnosti vyskytují se prý však u vyšším stupni právě u jiných osob, než u těch, které v obchodě jako učňové a pomocníci byly činny. Byl by příliš obtížný na venkově a sotva v zájmu konsumentů, prospěl by na konec jen cizině, kde by se obchod volně rozvíjeti mohl.

Předloha z r. 1905 se o průkazu způsobilosti pro obchodnictvo vůbec nezmiňuje. Při prvním čtení jejím v poslanecké sněmovně dne 28. února 1905 však odůvodňoval tehdejší ministr obchodu sv. p. Call, proč předloha obchodnického průkazu nezavádí, v podstatě takto: Průkaz, jaký jest žádán pro živnosti řemeslnické, nevystihoval by podstatu způsobilosti obchodníkovy a neměl by při dnešní dělbě práce a specialisaci obchodu praktické ceny. Bylo by neobyčejně těžko vymeziti spolehlivě onen obvod obchodnické činnosti, pro který by průkaz měl platiti.

Především by z něho musil býti vyloučen velkoobchod a pak i celé obvody nepatrných obchodů detailních, dále musel by se ohraničiti obchod volný od vázaného, t. j. přesně vytknouti rozsah živnostenského oprávnění obchodu kupeckého — myslilo se tehdy na zavedení průkazu pro tak zv. kupecké obchody v užším, běžném smyslu — od ostatního detailního, což je prakticky nemožno. Na venkově by poměry vůbec ztěžovaly jeho provádění. I poslanec Glöckner uváděl, že by jim byli poškozeni živnostníci, kdyby pro nepřízeň poměrů jsouce nuceni vzdáti se výroby, nesměli obchodovati se zbožím, dříve od nich vyráběným nebo podobným.

Zcela opačné stanovisko zaujal stálý výbor živnostenský. Všichni jeho členové až na Kitschelta a Eldersche byli pro zavedení průkazu. Kulp prohlásil, že v žádném oboru hospodářském nenastal tak rapidní úpadek, jako v drobném obchodě, protože se věnují

obchodování lidé, kteří různými povoláními prošli a nikde se neuchytili; průkaz neochromí ani velkoobchodu ani velkopřůmyslu, naopak prospěje jim, vychová-li se jím zdatný dorost kupecký. Stojan ukázal, že zavedení průkazu jest v zájmu nezkušených začátečníků, kteří dnes, ujímajíce se bez předběžného obchodnického vzdělání obchodu, stávají se kořisti různých agentů a přicházejí o vše. Bendel připouštěl sice, že by zlepšení života obchodního přivedl snad i dobrý zákon o nekalé soutěži a více než průkaz že by obchodnictvu pomohly lepší zákony daňové, byl však přece pro zavedení průkazu, protože jsou jim chráněna také řemesla, třeba že bude prý těžko pro něj pravou formu nalézt. Z téhož hlediska mluvil také pro průkaz Karbus, odůvodňuje jej nad to potřebou, aby úroveň obchodního vzdělání byla povznesena, a Kratochvíl dokládal, že průkaz bude prý zárukou, že do obchodu dostane se jen zboží dobré jakosti (právě tak, jako kdybychom tvrdili, že od dvacetiletého trvání průkazu způsobilosti pro řemesla máme u nás již také vesměs jen dobré výrobky řemeslnické).

Vládní zástupci vyslovovali se rozhodně proti průkazu; pochybovali, že by zavedením jeho byla zmírněna soutěž v obchodnictvu, aspoň zkušenosti při řemeslnickém průkazu nabyté pro to rozhodně prý nemluví; návrat ku starému zřízení pro detailní obchod není za dnešního rozvoje hospodářského možným; o prosperitě obchodnictva rozhoduje nikoliv průkaz způsobilosti, nýbrž vždy zdatnost obchodní, obratnost, spekuláčnický duch a schopnost rychle se přispůsobiti měnícím podmínkám a poměrům moderního života výtěžkového.

Na konec generální debaty hlasoval pro zásadu zavedení průkazu celý výbor kromě Eldersche a Kitchelta. Zástupci vládní však zúčastnili se speciální

debaty toliko s výhradou svého zásadně zamítavého stanoviska.

Dne 23. srpna přijata potom jakožto nový § 13. a) osnovy řada podrobných předpisů o tomto průkazu.

K nastoupení obchodních živností (v užším smyslu), které mají za předmět drobný prodej zboží, jest dle toho zapotřebí — pokud nejsou zařazeny mezi živnosti koncesované (§ 15) — vedle všeobecných náležitostí (§ 2 až 10) také ještě průkazu způsobilosti.

Tyto obchodní živnosti dle § 13 a) byly pak při stilisaci § 1. osnovy definovány jako takové kupecky provozované živnosti obchodní, které, majíce za předmět detailní prodej zboží, předpokládají jistou obchodní obratnost s obchodnětechnickými vědomostmi odbornými, jakož i přiměřené všeobecné vzdělání, jak toho lze nabýti delším praktickým zaměstnáním v obchodě nebo návštěvou vhodných učilišť.

Průkaz budiž podán výučným listem, po případě učebními vysvědčeními o řádném ukončení poměru učebního a vysvědčením (§ 79 odst. 1) o nejméně dvouleté služební době v některé obchodní živnosti (v užším smyslu), při čemž však celkové zaměstnání obnášeti má nejméně šest let. Kdežto posl. Bendel navrhoval zde dokonce pětiletou dobu služební (pomocnickou), Dr. Hasenöhrl shledával celkové šestileté zaměstnání za příliš dalekosáhlé; stačí-li v četných výrobních živnostech učební doba pouze dvouletá, nač v obchodech nejméně čtyřletá?

Zaměstnání učňovskému v některé obchodní živnosti (v užším smyslu) jest na roveň postavití zaměstnání praktikantské při kancelářských a písařenských pracích některého podniku po továrnicku provozovaného, a služební době v obchodních živnostech (v užším smyslu) jest na roveň postavití služební dobu při

drobném prodeji živností výrobních zahrnujíc v to práci kancelářskou a písárenskou, při čemž rovněž celkové zaměstnání obnášeti má nejméně šest let.

Průkaz může dále, vyjma vysvědčení služební, jež i v tomto případě prokázati sluší, býti nahrazen vysvědčením o prospěšně odbyté návštěvě vyučovacího ústavu k tomu za způsobilý uznaného (dvoutřídni nebo vyšší obchodní škola, státní průmyslová škola, nižší gymnasium, nižší reálka, měšťanská škola a pod.). Označení dotyčných ústavů stane se po slyšení obchodních a živnostenských komor, jakož i společenstev a jednot společenstevních v obchodních živnostech cestou nařizovací ministerstvem obchodu ve srozumění s ministrem kultu a vyučování. Tímto nařízením může absolventům vyšších škol obchodních služební doba v předešlých odstavcích předepsaná býti snížena na jeden rok. Právem poukázal zde posl. Kitschelt, že v praxi sotva budou absolventi ústavů shora jmenovaných přijímáni hned za pomocníky, že jim nanejvýš bude snad zkrácena doba učební.

Průkaz způsobilosti opravňuje k nastoupení každé obchodní živnosti, pokud tato není podrobena koncesi; je tedy nikoliv speciální, t. j. pro každý druh obchodu zvláštní, jako u řemesel, nýbrž generelní, asi jako průkaz způsobilosti řemeslnické v Uhrách, kde průkaz nabytý pro jednu živnost opravňuje rovněž ku provozování kterékoliv jiné živnosti průkazem vázané (na př. vyučený obuvník smí provozovati bez dalšího průkazu truhlářství nebo zámečnictví a kterékoliv jiné řemeslo).

Na oprávnění obchodní, které před platností tohoto zákona bylo nabyto, se předpisy v předcházejících pěti odstavcích uvedené nevztahují — odstavec tento byl v osnovu přijat, třeba že jej vládní zástupci prohlásili za zbytečný, protože zákony — není-li to v nich vý-

slovně ustanoveno — vůbec nepůsobí nazpět a protože lze průkaz způsobilosti požadovati jen při nastoupení živnosti a nikoli teprv dodatečně ohledně oprávnění již nabytých.

Po dlouhých debatách a jednáních se zástupci obchodních gremií byly konečně (7. září) upraveny výjimky z nuceného průkazu. Dle toho se průkazu způsobilosti nevyžaduje:

- a) při obchodě s živými zvířaty;
- b) při obchodě s odpadky;
- c) při obchodě s produkty, které jsou předmětem tuzemského zahradnictví a zemědělství, vinařství, lesnictví a hornictví a které jen s nepatrným živnostenským neb průmyslovým zpracováním se prodávají, pak při obchodě s potravinami a kupařství v tom rozsahu oprávněnostním, jaký uznán jest platnými předpisy a dosavadní zvyklostí;
- d) při prodeji zboží v malém rozměru na otevřeném stánku dle místního obyčeje;
- e) při provozování kramářství bez kupeckého personálu v malých venkovských místech, kde nemá ještě stanoviště žádná obchodní živnost ve smyslu odst. 1.

Výjimečně může politický úřad první stolice, aby umožnil přechod od řemeslnické živnosti, v níž prodává se podobné zboží jako v opovězené živnosti obchodní, udělit dispens od podání předepsaného shora průkazu způsobilosti, vyslyšev společenstvo pro dotyčnou živnost obchodní stávající. Tato dispens může taktéž, k témuž účelu býti udělena také majitelům jiných živností výrobních předpokládajíc, že osoby tyto živnost výrobní nejméně šest let samostatně provozovaly.

V praxi výklad těchto ustanovení bude se potkávat s obtížemi snad nepřekonatelnými. Co jsou to

„obchodní živnosti po kupecku provozované“? Spadá sem pouze prodej zboží smíšeného (t. zv. kupeckého) a snad i galanterního, krátkého a pod. či také prodává-li kožešník klobouky, zámečník velocipedy, ženský krejčí nitě a pod. potřeby, obuvník kůže, knihař papíry, truhlář pohřební potřeby, hodinář zlaté a stříbrné zboží?

Co je dále drobný prodej? Je to prodej zboží přímým konsumentům k jich osobní spotřebě nebo to je i prodej na př. obuvnických potřeb obuvníkům, sukna a j. příprav krejčím a pod.? A což když velkoobchodník prodává zároveň zboží v drobném přímým konsumentům?

Pro všeliké živnosti obchodní má dále stačiti průkaz jediný. Kdo se vyučil a sloužil v obchodě železářském, nabyt tím „obchodnětechnických vědomostí odborných“ a „obchodní obratnosti“ zároveň pro obchod se sukny, s lahůdkami, se smíšeným zbožím, s hračkami, papírem atd. atd., asi jako kdyby průkaz způsobilosti zjednaný vyučením a tovaryštvím v holičství stačiti měl i pro truhlářství, zámečnictví, lakýrnictví atd. a při tom se pak tvrditi chtělo, že jde tu o povznesení odborného výcviku technického!

Rovněž stanovení exempcí z průkazu způsobilosti vyvolá pochybnosti a spory. Jak ohraničiti kramářství t. j. nejdrobnější prodej zboží, naproti obchodům „po kupecku provozovaným“, jaká to jsou „malá venkovská místa“, kde se smí kramářství provozovati bez průkazu, co je s běžnými u nás již produkty zahraničního zemědělství, jaké s fíky, citrony, pomeranči, datlemi, italskou zeleninou, bosenskými švestkami, brunšvickým chřestem, a pod.? Což pak, když se z „kramáře“ vyvine zámož-

nější obchodník, kupec, solidní konkurent — nebude ten smět vůbec jinam se stěhovat, ani filiálky zřizovat?

Velmi obmezená jsou ustanovení o dispensi: pro řemeslníky (ne živnostenské výrobce vůbec), prodávají-li ve své živnosti „podobné zboží“ jako v opovězené živnosti obchodní, a pro majitele jiných živností výrobních, jestliže provozovali živnost výrobní samostatně alespoň po šest let.

Je tímto „podobným zbožím“, prodává-li pekař zboží krupařské, sklenář lampy, zboží porcelánové a plechové, soustružník deštníky, rukavičkář kromě rukavic i jiné drobné vojenské potřeby, cukrář zboží voskové a svíčky a pod.? Nejsou-li to pak »podobné druhy« zboží, je u nich možna dispens od obchodnického průkazu aspoň po šestiletém hynutí ve vlastní výrobní živnosti či vůbec nikoliv?

Kdežto pak při živnostech řemeslnických dispensní právo úřadu osnovou ještě se rozšiřuje, nebylo by pro toho, kdo není již řemeslníkem nebo nejméně 6 let jiným samostatným živnostníkem, vůbec dispense ani od doby učební ani od služební doby v obchodě. Pro knihkupectví, prodej zbraní a nábojů, umělých vín a j. obchodní živnosti koncesní je možna dispens od průkazu způsobilosti (§ 23 a) — pro nekoncesní obchodní živnosti nikoliv?

Zdá se, že výbor zde — jako i v jiných četných případech — silně přestřelil, maje při každém oddílu za to, jakoby jiných interesentů kromě těch, které právě zachraňovati chtěl, ani nebylo. Antisociální ráz průkazu je zde ještě zřejmější nežli při průkazu řemeslnickém.

K nalehání Jednoty obchodních gremií v království Českém pořádala Pražská obchodní a živnostenská komora o změnách, jež by vládní předlohou a usneseními živnostenského výboru v živnostenském řádě

v příčině obchodnictva nastati měly, a zejména o průkazu způsobilosti v té formě, jak výborem živnostenským byl přijat, ústní anketu zástupců obchodních gremií pražského komorního obvodu.

Anketa konala se dne 30. října 1905. Až na zástupce starého obchodního gremia Pražského, většinou velkoobchodníky zahrnujícího, vyslovili se všichni ostatní delegáti obchodních gremií pro zavedení průkazu způsobilosti při detailních živnostech obchodních.

Jako příčiny, pro které byl průkaz způsobilosti požadován, uváděno, že na obchodování vrhá se všechen proletariát, který v jiných povoláních zkrachoval, že lidé obchodu neznali, lehkomyšlně se jako obchodníci usazující, prodávají bez kalkulace, levněji než nakoupili, poskytují lehkovážně úvěr, provozují mnohdy i obchody na trestnost hraničící, odnímají řádnému obchodníku odběratele a diskreditují celý stav. Dohospodaří sice brzy, ale na jich místo přicházejí hned jiné rovněž tak jepicovitě existence, tak že při gremiích značné procento obchodů jen na krátko se vynořuje, aby co nejdříve opět zaniklo.

Mají-li průkaz advokáti a knihkupci, lékárníci a řemeslníci, a chrání-li se dnes velkopřůmysl skrze kartely a trusty, chce i kupectvo, nemajíc ani možnosti ani schopnosti organisovati se samo v hospodářské celky, ochranu zákonnou, t. j. stížení podmínek k nastoupení živnosti nebo, jak méně správný termin zní, zavedení t. zv. průkazu způsobilosti.

Od tohoto zákonného opatření slibuje si obchodnictvo: obmezení nadbytku samostatného obchodnictva, zkonsolidování stavu, úbytek nekalé soutěže, povznesení úvěru, usnadněné sdružování, stoupnutí cti a vážnosti stavu obchodnického a konečně prospěch spotřebitelstva.

Ovšem ještě více stesků projevono bylo v anketě na jiné momenty, tíseň středního a drobného detailního obchodu zaviňující. Sám delegát Nového obchodního gremia Pražského, k jehož vývodům připojovali se pak skoro všichni delegáti venkovští, uváděl za hlavní příčinu tísně nedostatek průměrného blahobytu nižších vrstev, který zaviněn jest nedostatečnou úrodou posledních let, drahotou potravin a ostatních nezbytných potřeb životních, která donucuje konsumenty omezovati se na nejnižší míru potřeb a výdajů. Následek toho pak jest, že konsum organisuje se, vznikají svépomocná družstva, která ubírají obchodnictvu odběratele, a o zbytek odběratelstva dělí se pak nadbytek usedlého obchodnictva s podomními obchodníky. Nejvíce prý by prospělo všeobecné zlepšení poměrů národohospodářských, ovšem, že by i reforma živnostenského řádu mnoho napravila. Venkovští delegáti prohlašovali, že obchodnictvo podporávají hlavně venkovské konsumní spolky, hospodářská družstva, Raiffeisenky, které zavádějí přímo anarchii do obchodu, nákupní družstva řemeslnická, konsumy železniční, úřednické, dělnické, vojenské menáže a kasina, obstarávání hromadného nákupu učitelů, duchovními, poštovními úředníky a pod., obcházení § 59., zneužívání řemeslnických oprávněností, oklešťování prodejních práv obchodu na prospěch lékáren, hostinců, výčepů a řemesel, konečně i kartely.

Zvlášt bylo si stěžováno, že konsumy a hospodářské spolky dostávají na úkor obchodu veřejné subvence, kdežto naopak obchodnictvo platí agrárikům na nouzové jejich akce, a bylo dokonce řečeno, že ani průkaz způsobilosti nepomůže obchodnictvu, pokračují-li privilegia konsumů, a s jiné strany kladen důraz na to, že ovoce toho, co se průkazem podniká dnes, dočká se teprve generace příští. V podrobnostech četní řečníci nebyli spokojeni se zněním, od živnostenského

výboru přijatým, co do provedení průkazu způsobilosti, výjimek a dispensí názory jednotlivých členů ankety namnoze valně se rozcházejí, a jednoty dosaženo bylo hlavně toliko v odporu proti nahražování vysvědčení uřednického absolutoriem škol měšťanských anebo dílem i škol středních.

Ve valné schůzi dne 18. prosince 1905 vyslovila se pro zásadu zavedení průkazu způsobilosti většinou českých hlasů proti všem německým obchodní komora Pražská jakožto taková, zůstavivši si dobrozdání o způsobu provedení průkazu a o dispensích a výjimkách z něho k dalšímu jednání a usnesení. Bude pro to asi dost nesnadno najít formulaci takovou, aby — neporušujíc onen přijatý princip — hověla zároveň zájmům jiných kategorií výtěžkových, které rovněž v komoře mají naléztí své záštity, jako zejména nejmenší obchodnictvo a výrobní živnostnictvo, které by uzákoněním průkazu v dnešním znění nemálo bylo ohroženo.
